

1840.

A Mallorca *xamporrat* és un vi barrejat o mistela: «abaxa-mos un brocal / d'aygordent o *xamporrat*» en un entremès mall. del S. XVIII (DAg., AlcM). També a Mall. *parlar xamporrat* 'parlar confús', DAg. i AlcM; i així mateix a Men., car tot i que FebrCard. no troba el mot en el seu model habitual, Bely., afegeix de la seva collita «*xamporrat*: champurrado, mélé»; Lab. recull *xampurrar*, amb *u*, i amb aquesta vocal ho pronuncien els val. (Escriu 1851 *jampurrar*, -rrat «chapurrar, -ado» i *jampurriat* «mezcla confusa de algunos licores o de palabras de distintos idiomas»); la variant mall. amb *o* és sens dubte secundària, deguda a la influència de *porrada* o de *vi de borres*, però es pot pendre com a indicatiu del fet que a Mallorca el mot hi arribà des de les terres vinateres del Penedès i l'Empordà, amb ultracorrecció de la pronúncia cat. or. *u*=*o* àtona.

La forma més corrent en català central és la ja recollida per Lab. (i si en el DOrt. s'ometé aquesta però no *xampurrejar* és evidentment per un mer oblit, reparat pel DFa., fent cas d'Ed. Fontserè, que li reclamava *xampurrat* posant-lo al marge del seu DOrt.). «Lo cuyner --- Mussiú Louis --- parlava molt *xampurrat*: —Avuy fa dotze mesos, senyor, que --- tinc ficat un *courroux* dins del pit --- no dorm pas, Mussiú --- la salut --- ella marxa perfectament --- jo estic vingut --- si vós me voleu bé escoltar --- politesse --- quand même --- demarche ---», EmVilanova (Esc. Barcel., 168).

En cast. el DAut. recollí «*champurrar*: mezclar un líquido con otro, y también otras cosas, como tabaco, azúcar, etc. es voz vulgar y baja»; però els puristes madrilenys, com LFzMoratín (c. l'a. 1800) usaven *chapurrar* i l'AcadEsp. li donà la preferència ja el 1843. A Amèrica la forma *champurrado*, -mpurrear, -ado amb -m- és general: comprovada pels diccs. d'americanismes de Cuba (1836 ---), Mèxic, Venezuela, Perú i Argentina, i *champurriar* figura en el *Martín Fierro* II, 2681. A Espanya: *champurrear* «mezclar, mixturar», «hablar mal» a Astúries (Rato), i *champurrado* «mezcla de licores» a Andal. (AVenceslada).

D'altra banda, en alguns llocs la noció de líquid predomina més sobre la de mescla: nav. de Ribera *chapurrar* «trajinar mucho con agua lavando etc.», Céspedes de Tormes *chapurrar* «salpicar con agua», santand. *japurriar* «revolver el agua sucia»; Sanelo explicava el val. *palladeta* en castellà per «*champurrado*, aguardiente y vino mezclado»; d'altra banda els val. diuen que als pobles xurros de la Canal de Navarres —Xella i Anna— «parlen *çapuñáo*» (Sumacàrcer, 1962).

Molt repetida en tot això la noció de barreja o trafegueig amb líquids, com ho tenim també en la nostra documentació mallorquina i en la família de PÜRRIA: *purrela* «aguapié» DAut., gall. *purrèla* id., bearn. *purre* «petit pain de maïs que l'on fait cuire dans l'eau ou le bouillon». Això venia a coincidir amb les nocions aquoses encloses en la família de *xop*, *xipollejar*, i les seves variants *xapullar*, *xapoll*, *xopoll*, i per tant vacillo ara molt menys, que en escriure el DCEC i

DECH, a veure en *chapurrar* una combinació de les dues arrels. I que la influència de mots com *xampar* o *xanfaina* (SANFAINA) hi afegís parcialment una -m- no és cosa que ens pugui sorprendre.

DERIV.: *Xampurrejar* [1892]: «quan es veié --- encarrilat de nou en les vies del treball, i començà --- a *xampurrejar* una mica millor el curt vocabulari francès que posseïa, i a flairar aquell --- aire de casa que sols París té per a tots els estrangers, trobà, en Foix, consol a ses tristeses», NOLLER (*La Febre d'O* II, 132); en lèxics només des de Bulbena, 1905. *Aixampurrar*, -rrat; *enxampurrar*.

Xamuga, *xamugada*, *xamugar*, V. *samuga* *Xamús*, V. *camussa* i *eixamús* *Xamuscar*, *xamusquina*, castellanismes intolerables per *socarrimar*, *socarrim* *Xam-xam*, V. *xamar* *Xana*, nom per cridar la cabra o la truja, V. *xai*; com a nom d'insecte deu ser una alteració de JANA (< DIANA) 'fada, bruixa' per influència d'aquell *xana*: és la reina de les abelles a la vall d'Hostoles (AlcM, § 3), insecte que es presta a tals comparacions mítiques; «vespa, vespes *xanes* (Pna. de Vic) unes vespes més grosses que les ordinàries i de fiblada molt dolorosa» que el DAg. s. v. *vespa* atribueix a Folgueroles (doncs, Verdguer o família); *jà-nas* emp. 'espècie d'abelles negres' (Ventalló, 1958).

XANCA, 'cada un dels dos pals a manera de croses en els quals s'enfilen apuntant-hi cada peu els qui caminen per llocs pantanosos', del ll. tardà ZANCA, TZANCA, nom d'una mena de bota alta: probablement pres del persa antic *zanga* 'cama'. □ 1.ª doc.: 1575.

«Lo qui va ab *chanques*: grallator; les *chanques*: grallae», OPou (*TbPu.*, 155). A Mall. el DAg. atribueix la mateixa forma: «anar en *xanques*: caminar amb uns pals llargs amb un tascó on es posa el peu»; però es veu que hi domina una variant amb *g*: «*xan-gas* f. pl.: dos garrots y al mitx de cada un una espècie de baula de corda per a posar-y es peus y caminar», DFgra.; i AlcM dona *jàngə* o *jàngəə* com a pron. de Palma, *jàngə* d'Artà i *jàngələ* de Manacor. Fora de l'ús que se n'ha fet de vegades en jocs d'infants, en català central és un mot estrany a l'ús popular, si bé algun cop l'he vist usat en traduccions o parlant de coses i terres llunyanes; com Palestina: «Els tapins --- la dona --- n'hi ha d'un palm i mig d'alt, de manera que hi deuen caminar com sobre *xanques*», Verdguer (*Diet. T. Santa*, O. C. Pop. 136.2f.). I aplicat figuradament a bèsties o persones desproporcionadament camallargues: «la nostra llebre --- va fer un salt, amb les seves llargues *xanques* de llagosta, plegades sota la grossa culassa, galopant dolçament ---», Ruyra (trad. dels Contes d'Erkman-Ch., 14).

Més popular és, en canvi, com a denominació popular, secundària, de la crosca de l'esguerrat, però encara això és cosa gairebé només del Sud del domini: «--- jo poble, sóc tot forats i *xanca*, / ans senyor, que les cames s'apunyalen: / sala'm peus, sala'm cuixa, sala'm... anca», cançó burlesca dels liberals valencians contra l'acaparador financer andalús José Salamanca